

GURBETÇİ TÜRKLERİN GÖZÜNDE TÜRKÜLERE YANSIYAN ALMANYA: GÂVURDAN HANS'A-TÜRKÜDEN RAP'E

Mehmet AYGÜN

Özet: Bu çalışma, Almanya'daki Türk işçileri ile ortaya çıkmış olan "Almanya Türküleri" diyebileceğimiz türkülerde; Türklerin, özelde işçilerin Almanya'yı ve Almanları nasıl algıladığı, tanımladığı ve anlamlandırıldığını bizlere göstermeye çalışacaktır. Çalışmanın, gurbet türkülerinde Alman imajı, Türküler üzerine bir Garbiyat çalışması olduğu ifade edilebilir. Çalışmada türkülerde, müziksel değer açısından değil, tematik ve konu açısından bakılacaktır. Bu anlamda bu çalışma ile, Türk işçilerin, Almanları ve Almanya'yı değerlendirmelerinde Almanların sahip oldukları özellikler yanında Türklere bakışı, Türk işçileri ile ilişkileri, değerlendirme biçimlerinin etkili olup olmadığı anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Türk İşçisi, Almanya.

GERMANY REFLECTING FOLK SONGS IN THE EYES OF TURKISH EXPATRIATES: FROM GÂVURD TO HANS'A-FROM TURKU TO RAP

Mehmet AYGÜN

Abstract: This study will try to show us how the Turks, in particular the workers, perceive, define and make sense of Germany and the Germans in the folk songs that we can call "German Folk Songs" that emerged with Turkish workers in Germany. It can be stated that the study is a Garbiyat work on German image in foreign folk songs and on folk songs. In the study, folk songs will be analyzed in terms of thematic and subject, not musical value. In this sense, with this study, it will be understood whether the Turkish workers' evaluation of Germans and Germany as well as the characteristics of the Germans, their view of Turks, their relations with Turkish workers and their evaluation styles are effective.

Keywords: Folk Song, Turkish Worker, Germany.

GURBETÇİ TÜRKLERİN GÖZÜNDE TÜRKÜLERE YANSIYAN ALMANYA: GÂVURDAN HANS'A-TÜRKÜDEN RAP'E

Mehmet AYGÜN

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da, savaşta yerle bir olan kentlerin yeniden imarı, büyük alt-yapı yatırımları ve artan sanayi üretimi nedeniyle büyük bir işgücü ihtiyacı doğmuştur. Söz konusu işgücü açığını karşılamak için 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında imzalanan anlaşma ile Türklerin Almanya serüveni başlar. 450 kişilik ilk işçi kafilesi Haydarpaşa tren istasyonundan Almanya'nın Dusseldorf kentine hareket eder. İlk itapta 6500 işçi talep eden Almanya'ya ilerleyen yıllarda yüz binlerce Türk işçi ve aileleri göç eder. Almanya'nın (burada Batı Almanya) Soğuk Savaş sonrası ekonomi mucizesinde (Wirtschaftswunder) Türk işçilerin katkısı büyük olmuştur.

Başlangıçta Türk işçilerin Almanya'da uzun süre kalmak ve yerleşmek gibi bir amaçları yoktur. Türkiye'de "Almancı" denilen bu insanlar birkaç yıl çalışıp biriktirdikleri para ile memleketlerinde iş kurmak, ev, araba, traktör ve tarla satın almak için gitmişlerdir. (Mevsimlik iş için başka bir kente gitmek gibi). Almanlar da böyle düşünmüş olacak ki Türk işçileri "Gastarbeiter" (misafir/konuk işçi) olarak görürler. Türk işçileri ve ailelerinin Alman işgücüne katkı sağlayıp geri dönecekleri düşünülmektedir. Ancak durum her iki tarafın düşündüğü gibi olmaz. 12 Eylül askeri darbesinden sonra Almanya'da yaşayan Cem Karaca'nın Almancılar şarkısında ifade ettiği gibi olur.

Davulla zurnayla yola çıkmış
Bandoyla karşılanmıştık
İş gücümüzü sattığımız
Ter olup çarklara aktığımız
Servete servet kattığınız
Gurbet el şimdi bize dön geri diyor
Aman aman aman aman Almancılar

Davulla zurnayla yola çıkmış
 Bandoyla karşılanmışık
 Bebeler doğurduk gurbet ellere
 Büyüdüler verdik taş mekteplere
 Dilleri dönmez ki bizim dillere
 Merhabayı bilmez "Guten Tag!" diyor
 Aman aman aman aman Almancılar

1961-1973 yılları arasında 2.6 milyon kişi Almanya'da çalışmak için başvuru yapmış, aile birleşmesi ve yasal olmayan yollardan gidenlerle birlikte bu sayı daha da artmıştır. 1980'li yıllardan sonra geri dönüş teşviklerine rağmen Almanya'da Türk nüfus artmıştır. Bugün Almanya'da ülkedeki en büyük azınlık gurubu olarak 2., 3. ve 4. nesilden 3 milyondan fazla Türk yaşamaktadır.

Türklerin Almanya'ya göçü ilk olarak 1950'lerde Türkiye'de yaşanan hızlı kentleşmenin etkileri ile şekillenmiştir. İkinci dönemde, 1960'larda iş gücü fazlalığının yurtdışına ihracı; üçüncü dönemde, 1970 ve 1980'lerin başında aile birleşimleri; dördüncü dönemde, 1980'lerde mülteci akımları ve beşinci dönemde, 1990'larda sığınma için başvuranlar ve altıncı dönemde, 2000'li yıllarda düzensiz göçmenlerle karakterize edilmiştir.¹

İlk giden işçiler Almanca bilmediklerinden ve hatta çoğu köylerinden ilk defa çıkan kırsal kökenli insanlar olduklarından gündelik hayatta büyük zorluklar yaşamışlar; sosyal, siyasal ve kültürel yapısını bilmedikleri bir ülkede yaşamının tüm zorluklarını görmüşlerdir. Almanya onlar için "gurbet eller", "yaban eller", "Gâvur elleri" ve "acı vatan", olmuştur. Yaşadıkları gurbet acısını, memleket özlemini Türkülerde dile getirmişlerdir. Bir tür gurbet edebiyatı alt türü olarak gurbet türküleri yaratılmıştır.

Ömür boyu aş aradım
 Yaban ellerde ellerde
 Gece gündüz iş aradım
 Yaban ellerde ellerde
 Kundaktaki yavru ile

¹ İbrahim Sirkeci, Jeffrey H. Cohen, Pınar Yazgan, Türk Göç Kültürü: Türkiye İle Almanya Arasında Göç Hareketleri, Sosyo-Ekonomik Kalkınma Ve Çatışma, *Migration Letters*, Volume: 9, No: 4, pp. 373 – 386, December 2012.

Akın ettik gurbet ele
Kimse dönmez güle güle
Yaban ellerde ellerde

...

Der Mızrap neler ürettik
Beylere herşey yarattık
Genç ömrümüzü çürüttük
Yaban ellerde ellerde”.

(Aşık Mızrap)

İlerleyen dönemde işçilerin sorunlarını dile getiren, özlemlerini yansıtan, acılarını dindiren sanatçılar, ozanlar ortaya çıkmıştır. Sadece türkülerde değil Türk ve Alman sinemasında bir alt kategori olarak gurbet ve gurbet sorunları işleyen filmler yapılmıştır. Yine göç ve sonuçları onlarca romana konu olmuş, bu romanların bazıları da sinemaya uyarlanmıştır.² Ancak gurbetçilerin Almanya’daki yaşamları, sağladığı kolaylıklar nedeniyle en çok türkülerle dile getirilmiştir.

Bu çalışmanın konusu Almanya’daki Türk işçileri ile ortaya çıkmış, “Almanya Türküleri” diyebileceğimiz türkülerde; Türklerin, özelde işçilerin Almanya’yı ve Almanları nasıl algıladığı, tanımladığı ve anlamlandırdığı üzerinedir. Kısaca gurbet türkülerinde Alman imajı, Türküler üzerine bir Garbiyat çalışmasıdır.

1960’lı yıllarla birlikte başlayan göç beraberinde kendine özgü bir Türk göçmen müziği yaratmıştır. “Almanya Türküleri deyince, her ne sebeple olursa olsun Almanya’ya “göçen” ve orada “yaşayan” insanları anlatan ve çoğunlukla da onlar tarafından yaratılan ve sözlü türkü folklorunun özelliklerini taşıyan bir edebiyat türü olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’de göç edebiyatı ve göç Türküleri üzerine önemli araştırmalar yapan Ali Osman Öztürk’e göre, Almanya türküleri hem kavram olarak “Türki”dir, hem de yaratını sorgulanmadan dolaşımdadır. Anonim değilse bile, anonimlik işlevini yerine getirmektedirler.”³ Eşsiz ve ailesiz giden bu ilk işçi gurubu yanlarında

² Sarı Mercedes filmi Adalet Ağaoğlu’nun bir yol hikâyesini ele aldığı *Fikrimin İnce Gülü* adlı eserinden beyaz perdeye uyarlanmıştır. Yine “40 Metrekare Almanya” filmi bir başka örnektir.

³ Ali Osman Öztürk, Almanya’daki Türk İşçilerinin Türküleri Üzerine, *Türk Yurdu*, Cilt:

götürdükleri saz ve bağlama ile işçi yurtlarında memleket hasreti; eşine, çocuklarına ve ailesine özlemini, hüznünü, yabancılık hislerini dile getiren türküler çalıp söylemişlerdir. İşçilerin küçük bir yurt odasında toplanıp sazlı sözlü türkü dinlerken gösteren siyah-beyaz bu fotoğrafta görüldüğü gibi.

İşçi Yurdunda Efkar Vakti (1965-Waddinxveen)

Kaynak: <https://twitter.com/diasporaturk>

Bu türküler, Türkiye'den bildikleri, yanlarında götürdükleri, uzun hava tarzında yanık, içli türkülerdir. Bilinen bu türkülerle aile ve memleket özlemlerini gidermişlerdir. Çalışmada türküler, müziksel değer açısından değil, tematik ve konu açısından bakılacaktır. İlk dönemlerde halk müziği formunda olan bu türe daha sonra yeni türler eklenmiş ve gelişmiştir.

1970'li yılların başından itibaren işçi olmakla birlikte çalıp söyleyen amatör düzeyde sanatçılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde eski bilinen türkülerin yanında yeni türküler yazılıp söylenmiştir. Bu türkülerde de memleket hasreti, yaşadıkları yerlerde karşılaşılan güçlükler, acılar, özlemler dile getirilmiştir. Çünkü bu yıllardan itibaren göç geçicilikten kalıcılığa evi-

rilmiştir. “Aile birleşimi” yoluyla Türkiye’de yaşayan eşlerin ve çocukların Avrupa ülkelerine gelmeye başlaması, göçe yeni bir boyut kazandırmıştır.⁴ Bireysel olarak yabancı bir kültüre uyum sağlamanın güçlüğü yanında bir de aile olarak uyum sorunları ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak Türkülerin konuları da çeşitlenmeye başlamış yeni imgeler eklenmiştir. İlk örnekleri 1972 yılında ortaya çıkan, 1976 yılında zirveye çıkan Almanya Türküleri,⁵ Türklerin Almanya ve Alman toplumuna bakışını daha iyi yansıtan türkülerdir. Bu türkülerde ilk dönemden farklı olarak Almanya, Almanların kültürel ve sosyal yaşamına dair nitelermeler görülür. Artık türküler işçi yurtlarından çıkıp toplanılan Türk derneklerinde konser havasında çalınıp söylemektedirler ve dinleyici kitlesi çoğalmaktadır.

1980’li yıllarla birlikte Türkiye’deki politik gelişmeler ve bazı sanatçıların Almanya’ya iltica etmesi ile yeni bir aşamaya gelinir. Almanya Türkülerinde çeşitlilik artar ve yeni müzik tarzları gelişir. Türkiye’den davet edilen ozanlar/aşıklar festivallerde ve konserlerde onların hayatını, yaşadıkları uyum zorluklarını, günlük hayat sorunlarını, özlemine dile getiren aşık tarzı türküler söylemişlerdir. Avrupa’ya giden işçiler Orta ve Doğu Anadolu’nun kırsal kesimlerinden giden işçiler olduğu için ozanlar/aşıklar ve aşıklık geleneği Almanya’da büyük ilgi görmüştür. Bu dönemde başta Almanya olmak üzere Hollanda, Belçika, İsviçre, Danimarka, Fransa gibi Avrupa ülkelerine davetli olarak giden ve konserler veren âşıklardan bazıları; Murat Çobanoğlu, Yaşar Reyhanî, Âşık Mahzunî Şerif, İlhamî Demir, Rüstem Alyansoğlu, Fuat Çerkezoğlu, Ahmet Poyrazoğlu, Nuri Çırağı, İsmail Cengiz, Yener Yılmazoğlu, Sefil Selimî, Âşık Nurşah (Durşen Mert), Hikmet Arif Ataman ve Ozan Sadık Gül’dür. Bazı âşıklar ise göç ettikleri Avrupa ülkelerine yerleşip orada kalmışlardır. Almanya’da Âşık Şahturna, Ali Kabadayı gibi.⁶

Zamanla Almanya’da büyümüş Türkler arasından da sanatçılar çıkacaktır. Bu yeni nesil Türkler, Türkçe, Almanca ya da yarı Türkçe yarı Almanca şarkılar yapmışlardır. Böylelikle halk müziği, türküler yanında folk, rock, avangart rock ve rap gibi müzik türleri ortaya çıkacaktır. 1990’lı yıllardan sonraki müzik türlerinde Alman ve Türk kültürünün bir sentezi söz konusudur.

⁴ Yılmaz İrmak, *Batı Avrupa Türk Âşıklık Geleneği’nde Erzurumlu Ozan Çelebi Ve Şiirleri*, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt 7, Sayı: 14, Güz 2017.

⁵ Ali Osman Öztürk, *Almanya Türküleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

⁶ Yılmaz İrmak, a.g. m.

1990'larda Almanya'nın uygulamaya koyduğu yeni ekonomik kararlar ve Almanya'daki işçilerin uğradıkları ırkçı saldırılar da türkülerin sayısının artmasına neden olmuştur. Önceleri dinsel ve ahlaki temelde değerlendirilen Almanya ve Almanlar daha politik ve sert bir dille eleştiri konusu yapılmaya başlanmıştır. Sorunlarını Türkçe, her iki dilde veya Almanca olarak türkülere döken gurbetçiler, türkülerde "Almanya'daki durumlarını, Türk işçisinin vatansızlığını, Alman kızına duyulan aşkı, Almanya'daki evlilikleri ve Almanların sevilmeyen özelliklerini" dile getirdiler. Bu dönemde Almanya'daki yakınlarına "dön çağrısı", Türkiye'dekilere ise "gelme uyarısı" yapan türkülerin yanı sıra gurbete gönderilen mektup satırları da türkülere konu edilmiştir.

...
 Bizi Böyle Eden Beyler Utansın
 Haksız Padişahın Makamı Yansın
 Pirenin Emdiği Devler Uyansın
 Alamanya Gardaşımı Geri Ver.
 Dön Mehmet, Dön Ahmet Dön
 Ayşe Dön, Fatma Dön, Emmi Dön,
 Dön Anadolu'ya...
 (Aşık Mahsuni Şerif, Almanya'ya Sitem)

Bu müzikler, Türk işçilerin ve ailelerinin ve aidiyetleri açısından dolaylı olarak etkiledikleri Türkiye'deki akraba ve hemşerilerinin Almanya'ya ve Alman toplumuna bakışını yansıtmaktadır. Süreç içinde müzik tarzı çeşitlenip zenginleşirken Almanya ve Alman toplumuna bakış da değişmiştir. Türklerin Alman imajı Almanya'daki serüvenlerine; Türkiye'deki ve Almanya'daki politik iklime; Almanya'nın göçmen politikalarına bağlı olarak değişmiştir.

İlk zamanlarda yabancı bir toplum ve kültür içinde yaşamının gerektirdiği ürkeklik, çekingenlik söz konusudur ve bu dönemde işçiler bedenen Almanya'da ama ruhen ve duygusal olarak Türkiye'dedir. Bu dönemde daha çok kendine ait olanı koruma ve yüceltme söz konusudur. Gurbette yaşamının zorlukları ve memleket hasreti bu dönem türkülerde ana tema olarak öne çıkmaktadır. Almanya'nın adı gurbettir, gurbetin adı Almanya'dır. Kaynağı ve mahlası Aşık Beyhani'ye ait olan, Cem Karaca, Ali Ekber Çiçek ve İlkey Akkaya tarafından yorumlanmış hüznü bir gurbet türküsü bu örneklerden biridir.

TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI:
SİYASİ VE KÜLTÜREL SINIRLAR YENİDEN ÇİZİLİRKEN

Yolumuz gurbete düştü
Hazin hazin ağlar gönül
Araya Almanya girdi
Dertli dertli ağlar gönül

1970’li yılların ikinci yarısından sonra eşlerin birleşmesi ile Türkülerdeki gurbet ve memleket hasreti gibi temaların yanına yeni öğeler girmiştir. Türkülerde Almanya’ya yönelik dinsel ve kültürel içerikli yargıların hicvin ve eleştirilerin arttığını söyleyebiliriz. Kadınların ve büyüyen kızların ahlaklarının korunması önemli bir kimlik sorunu olarak ortaya çıkar.⁷ Alman kızına duyulan aşkı, Alman gencine gönlünü kaptıran kız, Almanya’daki evlilikler ve Almanların sevilmeyen özelliklerini dile getiren türküler artış gösterir.

Bir Alman Kızına Gönlümü Verdim
Bir Sarışın Mavi Gözlü Geline
Ağlayı Ağlayı Tükenmez (Bitmiyor) Derdim
Nasıl Oldu Yolum Düştü Kölüne
(Yüksel Özkasap)

1970’lerin ikinci yarısından itibaren aile birleşimi sonucu Almanya’ya çocuk yaşta gelen ve Almanya’da büyüyen gençlerin evlenmesi yeni tür aile ve evlilik oluşumlarını doğurmuştur. Evlenme yaşına gelmiş gençlerin yabancılarla evlenmesinin önüne geçmek için Türkiye’den kıza damat, oğlana da kız bulup evlendirmek bir çözüm olarak görülmüştür. Şu mektup-şirde tasvir edilen durum bu eğilimde belirleyici olmuştur.

Sarı kıza büyülenmiş bazısı
Sarı kızdan çocuk yapmış bazısı
Unutturmuş, memleketi sılayı
Ah mı desem, vah mı desem Almanya
(Yaşar Akbaş/Almanya Mektubu)

Yıllık izinlerin kullanıldığı yaz ayları Alamancı aileler için düğün ayları olmuştur. Ne olursa olsun Türk kızı ve Türk oğlunun Müslüman biriyle evlenmelerini sağlamak bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Gelin olarak

⁷ 40 *Metrekare Almanya* filmi bu sorun çarpıcı bir şekilde ele alınmıştır.

Almanya'ya giden kızın hem Alman toplumuna yabancılığı hem de kaynana tarafından namusunun korunmasına yönelik tavırları ve maddi nedenlerden dolayı kaynanası ile aynı evi paylaşmaları evliliklerde sorunlar yaşanmasına yol açmıştır. Aynı durum bir tür içgüveysi olan damat için geçerlidir. Almanya'daki Türk ailelerinin aile içi ilişkileri, Türk gelin ve damat konusundaki hassasiyetlerinin temelinde Alman toplumuna bakışları ve değerlendirmeleri belirleyici olmuştur.

Türkler Almanları Hıristiyan, domuz eti yiyen, su gibi alkol tüketen (bira), açık-saçık giyinen insanlar olarak nitelendirirler. Alman kadınlarını Helga, Maria tiplmeleriyle; Alman erkeklerini Hans, Helmut tiplmeleri ile ifade ederler. Helga sevgili, çıplak ve cinsel bir partner; Hans, kel, şişman (kapitalist tip), asık suratlı, patron ya da ustabaşı olarak tasvir edilir. Alman kızları yuva yıkan, aile düşmanı, Alman erkekleri ise acımasız Masiter olarak görülür.

"Hans" diye genellenen Alman, bir Meister, politikacı, Nazi, Dazlak, patron olarak; fiziksel özellikleri bakımından sarı saçlı, kırmızı suratlı, şişman, kibirli, şeytana benzeyen, gülerken kızan, ne yaptığı anlaşılmaz, "hayvanat" cinsinden, domuz gibi kokan bir varlıktır. "Helga" diye anılan kadınları ise bar-pavyonda ya da fabrika yollarında rastlanan mini etekli, bazen cadıya benzeyen, ama çoğunlukla güzel, sarışın, karnaval ve faşinglerde yakınlık kurulabilen, çıplak, göğüsleri açık saçık, seks delisi, erkeklere naz etmeden öptüren, kocaya saygısız ve itaatsiz insanlardır. Kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın, hepsi asık suratlı, kendini beğenmiş, pis, tuvalette su kullanmayan, ayıp-günah bilmeyen, hürmet-hatır saymayan, caddelerde alenen aşk yapan, eş değiştiren, zina yapan, evlilikleri bozan, çocuklarının kimden olduğu bilinmeyen, gayri insanî, karaktersiz, sadakatsiz, gözü başkasının eşinde ve metres tutan bir insan tipi çizilmektedir.

Almanya dedikleri
Domuzdur yedikleri
Bizi çok hırpalıyor
Meister inekleri
(Âşık Metin Türköz)

Domuz eti yer, salam-sosis-wurst'tan başka yemek bilmez, ekmek diye patates pişirir, sabah-akşam bira içer, içki diye insan satar, dini imanı para, bir feniğin peşinde koşar, ahır gibi evleri yüksek kira karşılığı Türklere verir, işçinin hakkını yer, köle gibi çalıştırır, sigortasını ödemek istemez gibi suçlamalar ve belirlemeler görülmektedir.

TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI:
SİYASİ VE KÜLTÜREL SINIRLAR YENİDEN ÇİZİLİRKEN

Burda sadece ismi var
Yoktur bir gülün çiçeğin
Sadece kuru bir dikenini var
Robot gibi gülümsemez insanı var
Almanyanın kocaman bir ismi var
(Hüseyin Yanmaz/Bırak Yakamı Almanya)⁸

Hitler gibi birini çıkararak Almanlar ırkçıdır, yabancıyı asla sevmez, son zamanlarda “kudurmuştur”, lafta insan haklarından bahseder, ama Türkleri ya sınır dışı eder ya da yakarlar. Onlara asla güvenilmez, kârdan başka dostluk bilmez, insanın yüzüne güler ardından kalleşlik ederler. Tarihi silah arkadaşlığına ihanet etmiş; Türklere dostum deyip oyalamış, sonra “Yabancılar Kanunu” çıkarıp bir de vize uygulamasına başlamışlardır. Bunlar her türlü hakarete layıktır.⁹

Âşığın dedikleri
Doldurduk gedikleri
Türkleri geri yolluyor
Hitler’in köpekleri
(Âşık Metin Türköz).

Türkülerde çok kullanılsa da “Gâvur Almanya” nitelemesi Almanya’ya çalışmaya giden işçi ve ailelerinde ve onlar üzerinden Anadolu’da oldukça yaygın olarak kullanılan bir ifadedir. “Gâvur kel ama ‘Gâvurun parası’ tatlıdır.”

Gavır, Cavour, Cavour sözcükleri Farsça “gebr” kelimesinden gelmektedir. Gebr mecusi, ateşe tapan anlamına gelmektedir. Farsça dinsiz demek değil ateşe tapanları, Zerdüşî dini mensuplarını ifade etmektedir.

Tanzimat Fermanı’nda her ne kadar “Gâvura Gâvur denmeyecek” diye buyrulsa da Gâvur kelimesi Türklerde genelde Batılıları adlandırmak için yaygın olarak kullanılan bir tabirdir. Farsça’daki gebr kelimesi Gâvur’a dönüşmüştür. Arapçadaki kâfir anlamından farklı bir anlamı vardır. Gâvur kelimesi Anadolu’da günlük dilde sadece dinsiz ya da Batılı olanı değil, adaletsiz

⁸ <https://www.antoloji.com/birak-yakami-almanya-19-siiri/>

⁹ Ali Osman Öztürk, Almanya’daki Türk İşçilerin Türküleri Üzerine, *Türk Yurdu*, Ocak 2010, Yıl 99, Sayı: 269, Ocak 2010, s. 65-70.

olanı, ahlaksızlığı, hırsızlığı, haksızlık edeni, acımasızlığı nitelendirmek için kullanılmaktadır. “Gâvurun tohumu”, “hıncır Gâvur”, “kahpe Gâvur”, “ne Gâvurdur o”, “Gâvuroğlu Gâvur” gibi tamlamalarda kullanılır. Bu tür kullanımlarda dinsizliği ifade etmez.

Gâvur Almanya ifadesinde de Almanları Hristiyan olması yanında acımasızlığını, kendi ahlak değerleri içinde ahlaksızlığını vurgulamak için söylenmektedir. En azından yakılan, yazılan, bestelenen türkülerdeki sözler Gâvur kelimesinin Almanya ya da Almanların dinsizliği veya Hristiyan olmalarına bir gönderme yapılmadığını görebiliriz. Bir dinsizlik ya da Müslüman olmama suçlaması değil daha çok “el kapısı”, “yaban el”, “gurbet el”, “hayının hanı” olarak nitelenir. Ancak 3. kuşak Müslüman Türklerin geleneksel milli ve dini değerlerden uzaklaşması veya uzaklaşma riski 1. ve 2. kuşak ebeveynleri korkutmaktadır. Bu durum Ozan Arif’in bir deyişinde şu şekilde dile getirilmektedir.

Anlatmak zor bazısının halını,
Kimi tuttu Yahovahun yolunu,
Zeybekler unuttu ‘Harman dalı’ nı,
Dadaşıma bile dansı öğretti.
(Ozan Arif/Almanya’nın Yarası)

Gurbetçi türkülerinde Almanya en çok “zalım”¹⁰ kelimesiyle nitelendirilmektedir. “Zalım Almanya” tamlaması birçok sanatçı ve ozan tarafından yazılan ve seslendirilen türküde geçen bir ifadedir. “Zalım Almanya” ifadesi 1970-80’li yıllarda ülkemizdeki arabesk müzikteki acıyı sevmeye, kadere boyun eğme ve razı olma duygularını çağrıştırmaktadır. Almanya zalımdır, zordur, zorludur, ama iş, aş ve umuttur aynı zamanda. İnsanları Almanya’ya fakirlik, yoksulluk mecbur etmiştir. “Zalım Almanya” 1980’lerden önce türkü formunda çok kullanılan bir imgedir. İsmi gurbet türküleri ile özdeşleşmiş, gurbetçilerin sesi olmuş Yüksel Özkasap’ın söylediği bir türkünün sözleri bu gerçeği dile getirmektedir.

¹⁰ Zalım, zulmeden, zulüm uygulayan demektir. Bu anlamıyla en çok hükümdarlar, imparatorlar, devlet adamları ve muhtarlar gibi yöneticiler için kullanılmıştır. Günlük dilde insan, hayvan ve bitki gibi canlılara eziyet eden insanlar için kullanılmaktadır. Bazen de bir insanın, hayvanın ve makinenin özellikle bir aracın gücünü anlatmak için örneğin, 1970’li 80’li yıllarda kamyoncu esnafı ve şoför çevrelerinde kamyonun kalitesini ve gücünü vurgulamak için (“Zalım Ford”, “Zalım Doç”) tamlamaları kullanılmıştır.

TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI:
SİYASİ VE KÜLTÜREL SINIRLAR YENİDEN ÇİZİLİRKEN

Ayrı Düştüm Vatanımdan Yurdumdan
Sermayem Yok Servetim Yok Elimden
Bilinmiyor Yoksulların Dilinden
Almanya Mecbur Ettin Yoksulluk Beni Beni
Fakirlik Beni Beni Yoksulluk Beni Beni

(Yüksel Özkasap)

Türk işçi ve aileleri için Almanya, sadece gurbet olduğu için “zalım” değildir. Çalışma koşullarının zorluğu ve ağırlığı nedeniyle de zalım’dır. Bindiği gibi Almanya’da başta Türkler olmak üzere yabancı işçiler son derece ağır, sağlıksız koşullarda çalıştırılmışlardır. İnsanın ömrünü tüketen işlerdir bunlar. “Körpe bir fidanı sarartıp soldurur.” Bunun için ilk giden işçiler erken yaşlarda ağır ve tedavisi güç hastalıklarda yakalanmışlardır. Aysel Şeker’in söylediği “Zalım Almanya” türküsünde bu durum şöyle dile getirilmektedir.

Sararmış Gül Benzin Gurbet Ellerde
Çürütmüş Ömrünü Zalım Almanya
Yedin Ömrümü
Haberini Beklersin Esen Yellerden
Çürütmüş Ömrünü Zalım Alamanya Ahh...

(Zalım Almanya-Aysel Şeker)

İş göçü, sevgilileri sevdiklerinden, nişanlıları yavuklusundan, çocuğu babasından, kadını kocasından ve ailesinden ayırmıştır. Gurbeti acı yapan, Almanya'yı zalım yapan biraz da bu ayrılıklardır. Köln Bülbülü olarak ünlenen ve aynı isimde bir albüm çıkaran Yüksel Özkasap «İkimizi Ayıran Zalım Almanya” türküsünde bunu dile getirir.

Döneceğim Sevgilim Senin Yanına
 Bu Gurbetin Acıları Yetti Canıma
 Sil Gözünün Yaşını Da Yeter Ağlama
 İkimizi Ayıran Zalım Almanya
 Aşkımı Zehir Ettin Yıllarca Bana
 Yemin Ettim Dönmeyeceğim Gayrı/Artık Sana
 Dönüyorum Ben De Gayrı Güzel Sılama
 İkimizi Ayıran Zalım Almanya
 Dönüyorum Ben De Gayrı Anavatana
 Elvedalar Olsun Sana Zalım Almanya
 (Yüksel Özkasap)

Sevdiğini, çoluğunu çocuğunu bırakıp giden hep erkek değildir. Bazen kadınlar, analar da bırakıp çalışmak için Almanya'ya gitmiştir. Bunlardan biri de Zeynep isminde bir kadındır. Bu durum mektup şeklinde yazılmış bir türküye konu olmuştur. Ona kocası tarafından “Soğan Ekmek Yiyelim Döngel Zeynebim” türküsüyle dön çağrısı yapılır.

Zeynebim Almanya'nın yolunu tuttu
 Ayşe'yle Fatma'nın boynunu büktü
 Altı aylık Ahmet'ini nasıl unuttun
 Yavan ekmek yiyelim dön gel
 Zeynebim Zeynebim
 Seninle kavlimiz böyle miydi
 Zeynebim Zeynebim
 Çocukların seni istiyor
 Zeynebim Zeynebim

Biri eşikte biri beşikte yavrular
 Gece gündüz anne diye ağlarlar
 Çocukların annemizi isteriz diyorlar

TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI:
SİYASİ VE KÜLTÜREL SINIRLAR YENİDEN ÇİZİLİRKEN

Seninle kavlimiz böyle miydi
Zeynebim Zeynebim
Soğan ekmek yiyelim dön gel
Zeynebim Zeynebim

Zeynebim sen gideli iki yıl oldu
Kuşa süt nasip olsa anadan olurdu
Altı aylık Ahmet'in anne der oldu
Seninle kavlimiz böyle miydi
Zeynebim Zeynebim
Soğan ekmek yiyelim dön gel
Zeynebim Zeynebim
Çocukların sensiz uyumuyor
Zeynebim Zeynebim

(Ali Ercan, Zeynebim)

Memleket hasreti, gurbet acısı, ağır çalışma koşulları gibi nedenlerden dolayı "dön" çağrı içerikleri türküler yazılmış ve söylenmiştir. Ağırlıklı olarak 1980'li yıllarda yazılan bu türkülerde kaderci bir yaklaşım vardır. Türkülerde belli sorunlar karşısında Almanya'ya beddua edilir, olumsuzlanırken Anadolu yüceltilir. Almanya'nın parası, fabrikasının karşına Anadolu'nun taşı toprağı, tarlası ve sabanı konur. Türkünün duygusal bir dili vardır. Mahsuni Şerif'in Almanya'ya Sitem (1979) adlı türküsünün sözleri buna örnektir. Bu türkü Yüksel Özkasap tarafından da yorumlanıp okunmuş ve gurbetçiler tarafından sevilerek dinlenmiştir.

...

Bizi Böyle Eden Beyler Utansın
Haksız Padişahın Makamı Yansın
Pirenin Emdiği Devler Uyansın
Alamanya Gardaşımı Geri Ver.
Dön Mehmet, Dön Ahmet Dön
Ayşe Dön, Fatma Dön, Emmi Dön,
Dön Anadolu'ya
Toprağında Vardı Kara Sabanı
Gönderin Amcamı Verin Babamı
Bağrıma Basarım Yırtık Abamı
Alamanya Gardaşımı Geri Ver.

Dön Döne, Dön Ayşe, Dön
 Elif, Dön Fatma, Dön Bacım Anadolu'ya
 Anadolu Mahzuni'nin Anası
 Fabrikası, Değirmeni Binası/Birası
 Yeter Artık Bizden Beter Yanası
 Alamanya Gardaşımı Geri Ver.
 Dön Mehmet, Dön Ahmet Dön
 Ayşe Dön, Fatma Dön, Emmi Dön,
 Dön Anadolu'ya
 (Almanya Gardaşımı Geri Ver-Aşık Mahsuni Şerif)

1990'larda Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasında iki Almanya'nın birleşmesi ile yabancı işçilere özellikle Türklere yönelik artan saldırılar ve şiddet eylemleri nedeniyle Türklerin Almanlara yönelik değerlendirmeleri daha politik bir içerik kazanmıştır. Hans yerine "Dazlak", "Nazi" gibi adlandırmalar öne çıkmaya başlamıştır. Artan ırkçı saldırılar özellikle Solingen ve Möln katliamlarından sonra "Nazi, dazlak, Hitler ve ırkçı" kavramları Almanya türkülerinin terminolojisine girmiştir. Bu durum karşısında 80'li yıllarda olduğu gibi "dönmek" "Almanya'yı" terk etmek çağrılarını yapılmamaktadır. Mücadeleci ve protest bir dil ve eşit vatandaşlık duygusu ile Almanlara seslenilmektedir. Evrensel değerler temelinde bir eleştiri getirilmektedir. Derdiyoklar İkilisi adlı grup, bu konuyu işleyen türkülerin dizelerinde bunu görmek mümkündür.

"Yirminci yüzyılın son saniyesi,
 İnsanca yaşatmak varken herkesi,
 Hoşuna mı gitti ırkçının sesi,
 Yolculuk nereye Alman efendi,
 Derdiyoklar karşıdır her barbarlığa,
 İnsanlar yanmasın çığlık çığlığa,
 Bu gezegen yeter tüm insanlığa,
 Yolculuk nereye Alman efendi"
 (Derdiyoklar İkilisi-Yolculuk Nereye Alman Efendi 1995)¹¹

¹¹ Derdiyoklar, *Yolculuk Nereye Alman Efendi*, https://www.youtube.com/watch?v=xwJxo-80v5Nw_

Yanık, acıklı, mahzun, içe dönük türkülerin yerini daha protest tarzda türküler ve son zamanlarda ise daha çok rap tarzı müzik almıştır. Türküde “Alman Efendi” ifadesi artık içinde yaşanan toplumdaki eski kuşakların taşıdığı ürkekliğin aşıldığını duygusunu yansıtmaktadır. Ürkeklik yerini açık bir eleştiri gücüne bırakmıştır. Defkhan’ın, “Alamanya” isimli rap şarkısının sözlerinde bu durum görülebilir.

“İyi Aksamlar Deutschland, mikrofonda Malkoçoğlu def evet yapım biraz agresif yapıyorum Orta sahadan pres...

Bu ses Madenden çıktı yeryüzüne kömürden ekmek, gurbet elde dört kuşak artık ömürden eksik...

Cadillac te Ray Ban, çekirdek ve ayran, normal arkadaşım yok benim hepsi birer hayvan...

Elin oğlu zıplayarak inerken uzaydan, benim hiç kimseye dokunmamış en ufak bi faydam...

Yalan lan, kalandan aldık yürüdük, soğukta çay sevildik hep uzaktan

Çok çalıştık, alıştık ama olmadık onlardan, olduk hâkim doktor avukat mühendis polis solist...”¹²

Artık Alamanya Türküleri’nden Alamanya Rap’ine gelindiği görülmektedir. Artık Almanya acı vatan değil, yaşanan yerdir. Artık eskisi kadar uzakta ve gurbet değildir. Alışılmış bir yerdir ve onlardan olmaya gerek olmadan yaşanan yerdir.

Sonuç olarak, Türk işçilerin, Almanları ve Almanya’yı değerlendirmelerinde Almanların sahip oldukları özellikler yanında Türklere bakışı, Türk işçileri ile ilişkileri, değerlendirme biçimleri etkili olmuştur denilebilir. Almanların gündelik yaşamları, ahlaki ve kültürel değerleri; Türklere yönelik yaklaşımları, çalışma koşulları, çalışma ilişkileri ve çalışma disiplinleri Türklerin Almanlara yönelik değerlendirmelerini ve algılarını biçimlendirmiştir. Diğer taraftan Türk göçmenlerin Alman toplumunda karşılaştıkları her türden güçlükler, çektikleri acılar, yabancı dil sorunu, vatan hasreti, yalnızlık, uyumsuzluk, topluma uyum, toplumdan dışlanma gibi sorunlar onların Almanya’ya ve Almanlara bakışını etkilemiştir. Türklerin Alman algısını, sadece Almanların özellikleri ve tutumları değil, aynı zamanda kendilerinin sahip olduğu özellikleri ve tutumları belirlemiştir.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=C2xP-Fltf-w> (13 Mart 2020)

Başka bir kültürün içinde yaşamının verdiği psikoloji nedeniyle bir tür karşı etnosantrik tutum da bu algıda belirleyici olmuştur. Kendi değerlerini yüceltme, karşı kültürü ve değerlerini olumsuzlamaya yer yer rastlanmaktadır.

Kaynakça

- 40 Metrekare Almanya (1986), <https://www.youtube.com/watch?v=ZamjKWN6Auk>
- Ali Osman Öztürk, *Almanya Türküleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Ali Osman Öztürk, Almanya'daki Türk İşçilerin Türküleri Üzerine, *Türk Yurdu*, Ocak 2010, Yıl 99, Sayı: 269, Ocak 2010.
- Almanya'da Bir Türk Kızı* (1975), <https://www.youtube.com/watch?v=lhospVIZVqc>
- Almanya'ya Hoş Geldiniz* (2011), <https://www.youtube.com/watch?v=iWEvAj2I-5w>
- Defkhan, *Almanya*, <https://www.youtube.com/watch?v=C2xP-Fltf-w> (13 Mart 2020)
- Derdiyoklar, *Yolculuk Nereye Alman Efendi*, <https://www.youtube.com/>
- İbrahim Sirkeci, Jeffrey H. Cohen, Pınar Yazgan, Türk Göç Kültürü: Türkiye İle Almanya Arasında Göç Hareketleri, Sosyo-Ekonomik Kalkınma Ve Çatışma, *Migration Letters*, Volume: 9, No: 4, December 2012.
- Yılmaz Irmak, Batı Avrupa Türk Âşıklık Geleneği'nde Erzurumlu Ozan Çelebi Ve Şiirleri, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt 7, Sayı: 14, Güz 2017.
- <https://twitter.com/diasporaturk>
- <https://www.antoloji.com/birak-yakami-almanya-19-siiri/>